

Actieve kloosterzusters in Vlaanderen

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Nr. 29 • okt 2003

Qua leefstijl en historische achtergrond onderscheiden we twee soorten religieuzen: de contemplatieve en de apostolische of actieve religieuzen. De contemplatieve religieuzen, ook slotzusters of monialen genoemd, leiden een beschouwend leven van gebed en religieuze oefeningen. De actieve religieuzen bidden én werken. In Vlaanderen zijn er vijftien keer meer actieve religieuzen dan contemplatieve. Hoewel er nog nauwelijks jonge vrouwen intreden, blijken vandaag de contemplatieve orden iets aantrekkelijker.

In 2002 waren er vijf novicen, vier bij de contemplatieve orden en een bij de actieve religieuzen. Vlaanderen telt ongeveer 11.000 katholieke vrouwelijke religieuzen, verdeeld over 1300 huizen. De helft van de kloosterzusters is ouder dan 75, iets meer dan 6 % is jonger dan 60.¹

Deze Fact Sheet handelt over de numeriek sterkere groep: de actieve of apostolische congregaties in Vlaanderen. We gaan na op welke terreinen ze actief zijn, hoe de heroriëntatie na het Tweede Vaticaans Concilie verlopen is, wat hun motivatie is om als kloosterzuster te leven en te werken, en hoe ze staan tegenover de positie van de vrouw in de Kerk en het verbod op priesterwijding.

Vòòr het Tweede Vaticaans Concilie

Tot aan de negentiende eeuw moesten vrouwen die een religieus leven wilden leiden, in slotkloosters intreden. In de negentiende eeuw ontstonden in vrij korte tijd verschillende apostolische of actieve congregaties. Steeds weer probeerde het episcopaat greep te krijgen op de activiteiten van zusters. Pas in 1917 kreeg het actieve religieuze leven van vrouwen kerkelijke erkenning in de *Codex Iuris Canonici*.

Na de fase van de stichting, gevolgd door consolidering, waarin kerkelijke erkenning werd gezocht en de eerste regelgeving ontworpen, kwam de fase van institutionalisering met verfijning van regelgeving. De kloosterregels werden geschreven door de mannelijke clerus en geïnspireerd op die van de strenge slotkloosters. Naast het disciplinerend element in de regelgeving speelde volgens historici ook wel zorg van de clerus voor de zusters mee. De traditie van mannelijke bemoeienissen met het leven van vrouwelijke religieuzen heette *cura mulierum*. Sommige kerkhistorici hebben geen hoge dunk van het spirituele gehalte van de 19de-eeuwse kloosterregels. Die bleven nagenoeg

¹ België blootgelegd: Religie. In: Gratis bijlage bij De Standaard, 19 februari 2003

onveranderd tot aan het Tweede Vaticaans Concilie. Dat leidde soms tot onevangelische rechtlijnigheid. Dat begon religieuzen na de tweede wereldoorlog op te breken. Congregaties waren niet meer op één lijn met de samenleving en de kerk. Toch heeft die regelgeving en kerkelijke inbedding religieuzen lange tijd houvast gegeven en een doelmatig kader geboden om te leven en te werken.²

Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

Op 11 oktober 1962 opende paus Johannes XXIII het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie ("Vaticanum II"). Tijdens de openingsplechtigheid waren 2540 rooms-katholieke bisschoppen uit alle werelddelen aanwezig. Op 8 december 1965 kon het concilie afgesloten worden door paus Paulus VI, opvolger van de in 1963 overleden Johannes XXIII.

AGGIORNAMENTO

Sinds het Eerste Vaticaans Concilie (1869-1870) was de wereld ingrijpend veranderd. Paus Johannes vroeg de vergaderde concilievaarders om *aggiornamento*: het bij de tijd brengen van de Kerk. In de liturgie werd de volkstaal ingevoerd. De positie van de plaatselijke bisschoppen en ook die van de leken in de Kerk werd versterkt. Bovendien verklaarden de vaders zich voorstander van democratie en gewetens- en godsdienstvrijheid, toonden zij respect en openheid voor andere godsdiensten en spraken zij zich uit tegen de kernwapenwedloop.

Het decreet "Perfectae Caritas" uit 1966, geconcretiseerd in de toelichting "Ecclesiae Sancta" (1967) riep op tot aanpassing en vernieuwing van het kloosterleven. Bij het opstellen van die decreten hadden de zusters geen stem. Dat gold trouwens voor alle vrouwen ten aanzien van het hele concilie. Op de vergaderingen voerden 1500 bisschoppen en aartsbisschoppen het woord. Pas toen internationale katholieke vrouwenorganisaties aandrongen en na een interventie van kardinaal Suenens, mocht een delegatie vrouwen komen luisteren: 8 religieuzen, 5 gehuwde vrouwen en 2 weduwen. Alleenstaande vrouwen ontbraken.

CRISIS

Vaticanum II roept religieuzen op om zich meer op de wereld om hen heen te oriënteren en de kloosterstructuren "bij de tijd" te brengen. Vanaf de jaren zeventig worden de bepalingen van het Concilie in de kloosters voelbaar. Oude regels en gebruiken staan op de helling. Men gaat op zoek naar een nieuwe leefstijl: vooral jongere religieuzen ervaren de uniforme, massale leefgemeenschap in grote kloostergebouwen als knellend. Ze kiezen voor wonen in een kleine leefgroep. Het gemeenschapsleven wil men herstellen op basis van persoonlijke contacten, begrip, openheid, democratisering en pluriformiteit. Sommige oudere zusters willen zich houden aan het apostolaat en de leefregels van de stichter/es. Dat veroorzaakt soms spanningen.

Terwijl het proces van vernieuwing volop aan de gang is, neemt het aantal professies drastisch af. Er zijn opvallend veel uittredingen. Dat resulteert in een afname van het aantal beschikbare arbeidskrachten en een vergrijzing van de kloosterpopulatie.

Religieuzen gaan kritisch kijken naar politieke en maatschappelijke structuren die nood en onrecht veroorzaken: onrechtvaardige bezitsverhoudingen, machtsverschillen, armoede, onderdrukking, geweld. Ze kunnen eigenlijk niet meer tevreden blijven met individuele charitatieve oplossingen. De traditionele "caritas" had onmiskenbaar

² Annelies Van Heijst, Liefdewerk. Een herwaardering van de caritas bij de Arme Zusters van het Goddelijk kind sinds 1852. Hilversum, 2002.

bevoogdende en moraliserende trekjes, gebaseerd op standenverschil. Diverse achtergestelde groepen strijden nu om gelijke rechten. Zusters moeten hun "liefdewerk" met terugwerkende kracht legitimeren en aantonen dat ze níet de ongelijke maatschappelijke verhoudingen bestendig hebben.

Naast hun bestaande werkterreinen onderwijs, ziekenzorg, bejaardenzorg, jeugdzorg, kinderopvang, moet nieuw ander werk gevonden worden. De meeste traditionele werkzaamheden worden inmiddels door de overheid gesubsidieerd. Er is geen schrijnend tekort aan personeel, het werk wordt steeds meer overgenomen door leken. Die zijn de religieuzen soms liever kwijt dan rijk. Door de veranderde arbeidsstructuren is het voormalige liefdewerk veranderd in professionele loonarbeid. De sociale relevantie van hun werk verliest aanzien in de maatschappijkritische samenleving van de jaren zeventig.

Door de veranderde arbeidsverhoudingen is de religieuze identiteit steeds verder naar de privé-sfeer geschoven. Godsdienst als zodanig wordt een privé-zaak in een sterk geseclariseerde samenleving. De gelovige dimensie van de liefdewerken, die de zusters had gemotiveerd om zich belangeloos in te zetten, wordt onzichtbaar. De identiteit van de religieuzen staat ter discussie.

VERNIEUWING VAN DE CONGREGATIES

In de experimentele jaren zeventig zet de afbraak van het collectivisme door. Oversten en paters kunnen niet langer bepalen wat een zuster wel of niet te doen of te denken heeft. Begeleiden komt in de plaats van leiden en voorschrijven. Er komt meer vrijheid in dagorde, religieuze vorming, gebed, kleding, werk en vrijetijdsbesteding en meer ruimte voor persoonlijke behoeften.

Zusters worden meer als mondige persoon met unieke eigen talenten behandeld. Een zustergemeenschap moet leren hoe elkaar te respecteren in hun uiteenlopende gedachten en opvattingen. Communicatie en dialoog, groepsvorming en gesprekstechniek worden de nieuwe sleutelwoorden. Om de moderne ontwikkelingen te begrijpen krijgen zusters meer informatie over hedendaagse theologie en spiritualiteit en over de wereldproblemen op sociaal, cultureel en politiek terrein. Een aantal van hen volgt alsnog een universitaire studie.

Actieve religieuzen vandaag

HOE ZIJN DE KLOOSTERS GEORGANISEERD EN GELEID ?

De Unie van de Religieuzen in België (URB) vertegenwoordigt de apostolische congregaties waarvan het hoofdhuis in een van de vijf bisdommen van het Nederlandstalige landsgedeelte gevestigd is.³ De URB is een unitaire vereniging gesticht in 1958. De Nederlandstalige sector wordt geleid door een bureau, samengesteld uit vijf hogere oversten, één uit elk van de Vlaamse bisdommen, en drie gecoöpteerde leden. Zij kiezen onder hen een voorzitter.

Een congregatie zoals de Zusters van Liefde bijvoorbeeld, heeft een eigen generaal bestuur, dat om de zes jaar wordt herkozen tijdens een generaal kapittel. Dat is een democratische procedure. De algemeen overste staat aan het hoofd van het generaal bestuur van de congregatie. Ze kan twee termijnen van zes jaar doen. Het congregatiebestuur heeft een eigen staf en secretariaat, waarover het zelf het beleid

³ Unie van de Religieuzen van België: <http://www.kerknet.be/kerkvlaanderen>

voert volgens het rechtspositioneel reglement van de koepel van religieuzen. De congregaties houden zich voor het personeelsbeleid aan de bestaande CAO's en aan de wettelijke regelingen voor de v.z.w.'s.

Aan het hoofd van alle kloosters van een bepaalde "provincie" - bijvoorbeeld de Belgische provincie, dat zijn alle kloosters in België van een bepaalde congregatie - staat de provinciale overste. Ze wordt aangesteld door de algemeen overste voor zes jaar, na consultatie van de zusters van de provincie.

De plaatselijk oversten worden door de provinciale overste aangesteld voor drie jaar, na consultatie van de zusters van de provincie. De aangezochte zuster kan in vrijheid ja of neen zeggen.

Bij de verkiezing wordt gelet op vaardigheden zoals bestuurlijke ervaring en wetenschappelijke vorming, terwijl ook de religieuze vorming en beleving een rol spelen. Men kan een of andere vorm van opleiding volgen, oefensessies, verdiepingscursussen. Daarnaast wordt rekening gehouden met de menselijke eigenschappen. Overste wordt men door de dagelijkse omgang met de medezusters. In tegenstelling tot de preconciële periode, spelen de sociale afkomst en financiële achtergrond van de kandidaat absoluut geen rol meer.

WIE ZIJN DEZE KLOOSTERZUSTERS?

Vandaag is de meerderheid van de zusters bejaard tot hoogbejaard. Ze komen uit alle maatschappelijke lagen van de bevolking, hoofdzakelijk uit gezinnen met een zekere gevoeligheid voor religieus leven of sociaal werk. Toen ze intraden stonden religieuzen hoog in aanzien op de maatschappelijke ladder. Hun intrede betekende niet zozeer zich invoegen in een vrouwvijandig en onderdrukkend systeem, het bood hen ook meer kansen qua opleiding en beroepsactiviteit. Hun hele leven hebben ze gewijd aan sociaal werk dat professioneel bekwaam werd uitgevoerd. De jongere zusters zijn ondernemende dertigers en veertigers die bewust gekozen hebben voor een religieus leven.

WAT DOEN ZE?

De meeste zusters oefenen, gezien hun leeftijd, nauwelijks nog betaalde functies uit. Voor zover mogelijk zijn de meeste bejaarde zusters wel actief als vrijwilliger of ze doen ondersteunend werk voor wie nog beroepsactief is, naast de zorg voor hun hulpbehoevende medezusters. Ook van de zusters die nog niet de pensioenleeftijd bereikt hebben, zijn er nog maar weinig met een betaalde job in het onderwijs of de ziekenzorg.

De actieve zusters leven en werken tussen de mensen en richten zich op eigentijdse noden: parochiewerk, catechese, bedevaartpastoraal, Vierde Wereldbeweging, mensenrechtenbeweging, kinderrechtenbeweging, zieken- en bejaardenbezoek, verzorging van dementerende bejaarden, multicultureel samenleven, crèches en kindercare, begeleid wonen, verslaafdenzorg en psychiatrie, speelpleinwerking, internaatswerking, onderwijs en vluchtelingenwerk (voorzien van voeding - ook dank zij de voedselbank - kleding, zoeken naar onderdak, helpen bij het in orde brengen van formulieren, de nodige diensten helpen vinden). Het hedendaagse missiewerk bestaat hoofdzakelijk uit sociaal educatief werk bij vrouwen en jongeren in ontwikkelingslanden.

Het zoeken naar nieuwe werkterreinen verliep als het ware vanzelf. Het is gegroeid uit de sporadische hulp die men reeds bood, uit de nood waarmee de zusters geconfronteerd werden in de scholen, parochiepriesters die mensen naar het klooster doorverwezen, vraag van jongeren naar verdieping en stilte, wat leidde tot het

openstellen van hun huis. Hun activiteiten draaien uiteindelijk allemaal om klaarstaan voor andere mensen, luisteren naar verhalen, troosten, bemoedigen.

HOE DOEN ZE HET?

Ze zien hun activiteiten nog altijd meer als roeping dan als werk en laten zich weinig door de klok leiden. De grootste verandering is dat de zusters nu meestal samenwerken met leken en de verantwoordelijkheid met hen delen in plaats van te werken in een gesloten zustergemeenschap. Nu gaan ze met medezusters en leken samen denken, plannen, realiseren en evalueren.

De invloed van de religieuzen reikt nog tamelijk ver. Ze hebben de meerderheid in verschillende Raden van Bestuur en directies (ziekenhuis, woon- en zorgcentrum). Ze hebben ook invloed op de benoemingen van leerkrachten in scholen die lid zijn van de Inrichtende Macht van het katholiek onderwijs.

Sociaal werk krijgt een nieuwe professionele aanpak. De verdeling van voedsel en kleding wordt deskundig georganiseerd. Voedselbedeling moet immers beantwoorden aan bepaalde normen. Men moet enig idee hebben van de ware noden, er moet verantwoording afgelegd worden voor wat van de Europese Unie komt. Sommigen menen dat kloosterzusters altijd, overal en met alles beschikbaar moeten zijn. Daarom is het nodig dat tijdschema's opgesteld worden, anders hebben de zusters de kans niet om te bidden en andere taken te doen. Ook zij mogen niet overvraagd worden, willen ze het kunnen volhouden.

WAT BEZIELT HEN?

Nog altijd leven en werken religieuzen ten dienste van God en de mensen. Hun sociaal werk is religieus geïnspireerd, maar wordt nu meer geformuleerd in termen van mensenrechten en het opkomen voor menselijke waardigheid, met name die van vrouwen en kinderen.

Juist uit het feit dat ze "gegrepen zijn" door het evangelie, halen ze de energie om te doen wat ze doen en te laten wat ze laten. Daarin verschillen ze met leken die hetzelfde werk doen. Leken werken meer vanuit hun sociale bewogenheid, kloosterzusters zijn gegrepen door hun liefde voor God. Hun geloof is hun sterkste motivatie om hun leven te vullen met de zorg voor onbekende anderen. Om de geest van het evangelie uit te dragen komen ze op voor armen, machtelozen en onderdrukten.

Een leek kan uiteraard persoonlijk dezelfde motivatie hebben, maar de zusters hebben dat altijd als collectief gedaan, hoewel nu in kleinere leefgemeenschappen. Ze hebben hun leven helemaal daarop ingericht in groepsverband, zodat ze zich uitsluitend daarop kunnen toeleggen. Daaruit volgt een grotere beschikbaarheid.

WAT MET DE GELOFTEN?

Armoede

De gelofte van armoede is altijd bedoeld als een beveiliging tegen misbruik van rijkdom en bezit. Vroeger werd deze gelofte uitgelegd als het afstand doen van aardse goederen: een goede religieuze had niets van zichzelf. Tegenwoordig is de opvatting over armoede geëvolueerd: het gaat niet langer om een individuele ascese, maar om het gemeenschappelijk streven naar een evenwichtige verdeling. Religieuzen willen onrechtvaardige bezitsverhoudingen aanklagen en zich inspannen om aardse goederen en bezittingen te delen met anderen.

Voor henzelf betekent het dat alle inkomsten (lonen, pensioenen) worden afgestaan. Elke maand ontvangt de leefgemeenschap van de congregatie voor elke zuster eenzelfde leefloon. Een deel daarvan wordt aan de zuster gegeven die op het eind van

de maand schriftelijk rekenschap geeft van haar uitgaven. Het andere deel dient voor voeding, kleding enz. De gelden die niet naar leefloon gaan, worden verdeeld over fondsen zoals het missiefonds, het bouwfonds, het noodfonds...

Gehoorzaamheid

Van oudsher waren religieuzen strikte gehoorzaamheid verschuldigd aan hun overste, die werd gezien als plaatsvervanger van God. Dat paste bij de gezagsverhoudingen van die tijd. Ook deze gelofte is tijdgebonden: de blinde gehoorzaamheid van vroeger heeft nu plaatsgemaakt voor gedemocratiseerde verhoudingen, waarin de dialoog een belangrijke rol speelt. Gehoorzaamheid is nu vooral in overleg met de overste beslissingen treffen en rekening houden met de afspraken die ze samen in de gemeenschap hebben gemaakt. Het gaat nu om wederzijdse samenwerking, waarbij ieders eigen talenten en gaven een plek mogen hebben. Dit betekent dat zusters naar eigen voorkeur hun vrije tijd kunnen besteden en in onderling overleg kijken waar hun inzet het best tot z'n recht komt.

Voor nieuwe projecten zijn ze afhankelijk van het bestuur van de Congregatie. De congregatie is afhankelijk van het bisdom en zal projecten voorstellen die langs het bisdom zijn aanbevolen. Sommige congregaties zoals de Zusters van Don Bosco, een congregatie naar Romeins Recht, zijn niet afhankelijk van de bisschop. Voor een nieuwe stichting hebben ze wel zijn toestemming of zijn verzoek nodig, voor de sluiting van een huis volstaat dat ze het hem meedelen.

Maagdelijkheid

Veel zusters zijn ingetreden in een tijdperk dat seksualiteit taboe was. Toen werden in de kloosters ook affectieve relaties en persoonlijke vriendschappen gezien als iets wat een negatieve invloed had op het religieuze leven. Familiebetrekkingen werden tot een minimum beperkt. De nadruk lag op het negatieve: niet gehuwd, geen seksuele relaties.

Nu ligt het accent op wat wel kan, mag, moet, op "onbeperkt liefhebben": God, de medemens, zichzelf. Het celibaat maakt van de religieuzen geen verschromelde of verzuurde vrouwen. Ze hebben heel wat anders aan het hoofd dan seksualiteit. Ondanks hun seksuele onthouding hebben zusters een rijk affectief leven. Ook zij hebben persoonlijke vriendschappen binnen en buiten het klooster. Familiebetrekkingen onderhouden ze zoals andere mensen dat ook doen. Persoonlijke vriendschappen vallen binnen de gemaakte levenskeuze: daar zijn dus wel beperkingen aan.

Afstand doen van het moederschap is voor de meesten een pijnlijke beslissing, een zwaar offer. Het hebben van liefdesrelaties is in het algemeen iets dat zusters niet gauw zullen doen. Wie in een klooster treedt, kiest ervoor om zich niet exclusief aan een persoon te binden, maar vrij te zijn voor velen. Een liefdesrelatie, of ze nu hetero- dan wel homoseksueel getint is, staat hiermee in tegenspraak en is ermee onverenigbaar. Maar dat betekent niet noodzakelijk dat alle zusters daar hetzelfde over denken. Het gebeurt dat mensen zich terugtrekken omwille van zowel hetero- als lesbische relaties. Naar de seksuele geaardheid van de kandidaten wordt in principe niet gevraagd wanneer ze zich aanmelden.

KLOOSTERZUSTERS EN STANDPUNTEN

Uit de informatie die we ontvingen van individuele kloosterzusters en van historica drs. Marjet Derks⁴ komt het volgende naar voor.

⁴ Drs. Marjet Derks is historica en verbonden aan Stichting Echo, die zich toelegt op historisch onderzoek naar religie en sekse. (Stichting Echo, Dotterlaan 15-6832 BD Arnhem - Nederland. Tel. +31 26 321 31 02/321 27 80. E-mail: joseeijt@yahoo.com) Tevens is zij stafmedewerker van het Generaal bestuur Zusters van Liefde in 's-Hertogenbosch (Nederland). De congregatie van de Zusters van Liefde van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid (gesticht in Tilburg, Nederland, op 23 november 1832) is aanwezig in elf landen (www.sistersofcharity.net). In 1840 vestigde de eerste zusters zich in Vlaanderen (Maaseik); sinds 11 januari 1961 is België een provincie met een eigen bestuur.

Persoonlijke mening

Omdat de persoonlijke inbreng van elke zuster een veel grotere plaats heeft gekregen en oude hiërarchische machtsverhoudingen hebben plaatsgemaakt voor onderling overleg en samenwerking, is het niet mogelijk om een standpunt inzake allerlei maatschappelijke kwesties te geven "namens het klooster". Iedere zuster heeft haar eigen opvattingen, of het nu gaat om de kerk, de positie van vrouwen daarbinnen of ethische kwesties. De pluriformiteit is in de kloosters en de leefgemeenschappen niet meer weg te denken, net zoals in de samenleving als geheel.

Politieke overtuiging

Wat de politieke overtuiging betreft: oudere zusters zijn minder gevoelig voor de concrete politiek. De koers die men nu vaart, maakt de kloosterzusters naar eigen zeggen wel alerter voor politiek. Aan rechtstreekse partijpolitiek doen religieuzen niet mee. Iemand merkte op dat eigenlijk nog niemand hen ooit gevraagd heeft om op een kieslijst te gaan staan. Hun kiesgedrag bepalen ze volledig zelf, ze kunnen naar eigen geweten stemmen.

Vrouwen in kerkelijke machtsstructuren

Een geïnterviewde religieuze zegt geen behoefte te hebben aan een mijter op haar hoofd. Wel vindt ze dat vrouwen in de eindbeslissing van kerkelijke teksten en beslissingen een effectieve bijdrage moeten kunnen leveren. Sommige zusters betreuren dat ze afhankelijk zijn van priesters voor de concrete pastorale bediening, zoals eucharistie, biecht omdat dit een verwrongen beeld van de religieuze geeft.

Over de afwezigheid van vrouwen in de hoogste machtsstructuren van de Kerk zijn de getuigenissen enigszins ambigu. De congregaties zouden een zodanige vrijheid hebben in de uitbouw van hun religieuze leven dat ze geen nood hebben aan méér vrouwelijke inbreng. Hun voorstellen worden beluisterd, er is geen onaanvaardbare inmenging door mannen met een kerkelijk ambt. Anderzijds wordt opgemerkt dat vrouwelijke religieuzen in de kerk vaak gebruikt zijn, en niet alleen voor huishoudelijke werkjes. Te vaak zouden priesters en mannelijke religieuzen denken dat zij de normen moeten bepalen. Daarom vinden de zusters het ook hun plicht zich te vormen door studie en bijscholing. Ook het feit dat ze nogal eens de mindere zijn wanneer beslissingen vallen over financiering, vinden ze een belemmering voor de uitvoering van hun plannen. Daarbij maken ze de bedenking dat ze daardoor misschien wel dichter staan bij het Evangelie en bij Christus.

Iemand merkt op dat de Kerk als instituut zeker meer eerbied zou mogen opbrengen voor de vrouw. Niet als moeder, maar als gelijkwaardige partner. In de Kerk als gemeenschap van gelovigen echter zijn de vrouwen in de meerderheid. En het zijn zij die de echte geloofsverkondigers zijn, al eeuwen lang. Maar dat heeft hun positie niet versterkt.

Verbod op priesterwijding en gelijke rechten

Wat betreft de uitsluiting van priesterwijding, vinden sommige religieuzen dat het priesterschap herdacht moet worden, of toch de manier waarop het vaak beleefd wordt. Ze zitten er niet op te wachten, maar als het ooit zover komt zullen ze ook niet negatief staan tegenover priesterschap voor vrouwen. Voor anderen betekent de vrouw als priester het najagen van "mannelijke" idealen. Ook zonder priesterlijke macht heeft een vrouw aan de kerk voldoende te bieden en moet ze kunnen mee beslissen. In de pauselijke brief "Ordinatio sacerdotalis" van 1994 werden vrouwen "definitief" van het priesterambt uitgesloten. De storm van protest die volgde had weinig effect.⁵ De Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen formuleerde daarop de eis dat

⁵ Een pleidooi voor het toelaten van vrouwen tot de priesterwijding staat o.a. op de website <http://www.womenpriests.org>

de Belgische bisschoppen gebruik zouden maken van hun "ius remonstrandi" om te protesteren tegen het definitief sluiten van het debat omtrent de toelating van vrouwen tot het priesterambt.⁶

De Leuvense professor Kerkelijk Recht Rik Torfs verwacht dat het vrouwelijk diaconaat er zal komen als troostprijs voor vrouwen die een wijding willen. De diakenwijding werd door het Tweede Vaticaans Concilie ingesteld als apart kerkelijk ambt voor mannen, ook gehuwde. Voordien was het diaconaat gewoon een onderdeel van de priesterwijding. Diakens hebben bepaalde rechten inzake liturgie, sacramenten, verkondiging en kerkelijke diensten. Historisch bestaat er geen twijfel over dat er vrouwelijke diakens hebben bestaan in de jonge kerk. Maar of ze ook een rol speelden bij de liturgische vieringen, is onzeker.

De huidige bisschop van Brugge, Roger Vangheluwe, is een voorstander van een evenwaardige rol van vrouwen in de kerk. Hij stelde voor dat er in alle geledingen van de kerk en op alle beleidsniveaus een interne audit wordt gehouden om de situatie te onderzoeken en te verbeteren.⁷ In de mogelijkheid voor vrouwen om priester te worden heeft hij geen goed oog.

Ook kardinaal Danneels wil dat vrouwen een plaats krijgen in het bestuur van de kerk. Zelf stelde hij Judith Muyshondt en Françoise Cassiers aan als "vicaris", afgevaardigde van de bisschop dus, voor respectievelijk de Vlaamse en Franstalige religieuzen. Vooralsnog moeten vicarissen deelhebben aan de sacra potestas of wijdingsmacht. Dat betekent dat zij gewijde ambtsdraggers moeten zijn. Volgens kardinaal Jan Schotte komt de macht van de wijding en kan van vrouwen in het bestuur dus geen sprake zijn. Anderzijds merkt Vaticaan-expert en correspondent voor de *National Catholic Reporter* John Allen op dat niet alle instellingen van de Romeinse Curie die wijding voor het bestuur vereisen. Volgens kardinaal Danneels hoeven de priesterstructuur en de machtsstructuur niet dezelfde te zijn. Aangezien de paus de opperste wetgever in de kerk is, kan geen enkel reglement hem beletten om vrouwen in het kerkelijk bestuur te laten delen.⁸

Conclusie

Blijkbaar is er een discrepantie tussen de officiële voorschriften van het kerkelijk gezag en de realiteit van het kloosterleven. De grote gewetensvragen worden door de individuele religieuzen in de praktijk van alledag naar eigen inzicht en geweten beantwoord, ook al druisen die in sommige gevallen in tegen de pauselijke decreten. Ondanks regelmatige protesten vanuit de basis, komt er geen grote en krachtige contestatiebeweging op gang, die eist dat er komaf gemaakt wordt met de onrealistische stellingnamen van het hoogste kerkelijke gezag over de grote ethische kwesties en de gecontesteerde grondregels van de katholieke kerk, zoals het celibaat en de priesterwijding van vrouwen. Ondertussen werken de kloosterzusters onverstoort verder.

Met dank aan historica drs. Marjet Derks en aan de provinciale oversten en de jonge zuster die de tijd vonden en bereid waren om onbevangen op onze soms vrij indringende vragen te antwoorden.

⁶ Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen Advies nr. 2 met betrekking tot de toegang van vrouwen tot het priesterambt in de Rooms-Katholieke Kerk. 1994.

⁷ Vrouwen in de Kerk rukken op. In: *Gazet van Antwerpen*, 22 oktober 2002.

⁸ Kardinaal Danneels over vrouwen in leiding kerk: "Ik pleeg geen putsch tegen de Curie". In: *De Standaard*, 10 september 2003.

Literatuur

- Eijt, José en Hautvast, Suzanne, Een missie in de marge. Dochters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart in Nederland en Indonesië. Hilversum, 2002.
- Timmermans, Ruth, Het convent van Betlehem. Een half millennium vrouwelijke spiritualiteit en bedrijvigheid. Leuven, 2000.
- Van der Heijden Rogier, Nel, Regina Coeli. Klooster en meisjespensionaat in Vught 1903-1971. Nijmegen, 2002.
- Van Heijst, Annelies, Zusters, vrouwen van de wereld. Aktieve religieuzen en haar emancipatie. Amsterdam, 1985.
- Van Heijst, Annelies, Liefdewerk. Een herwaardering van de caritas bij de Arme Zusters van het Goddelijk Kind, sinds 1852. Hilversum, 2002.
- Van Heijst, Annelies (red.) en Derks, Marjet (red.), Terra Incognita. Historisch onderzoek naar katholicisme en vrouwelijkheid. Kampen, 1994.
- Verlinden, Annemie, Kloosterzusters. Gesprekken met hoogbejaarde religieuzen. Berchem, 2001.

Websites

<http://www.kerknet.be/>
<http://www.kadoc.kuleuven.ac.be/>
<http://www.clarissen.be>
<http://www.zusters.zvl.org/index.html>
<http://www.sistersofcharity.net>
http://www.geocities.com/galilea_hasselt/
<http://cps.home.sapo.pt/kostbaarbloed/nederlandsmenu.html>
<http://www.womenpriests.org>
<http://users.pandora.be/parochiesbuizingenlot/xkloosters.html>

Samenstelling: Brigitte Rys